

Midt i tredje akt? Fedres deltakelse i det omsorgsfulle foreldreskap

Hanne Haavind

KONTAKT: Psykologisk instiutt, UiOKontakt mariraa@psykologi.uio.no

Midt i tredje akt? Fedres deltakelse i det omsorgsfulle foreldreskap

Den engasjerte og følsomme barneomsorgen er i ferd med å bli et fellesskap mellom kvinner og menn. Menns forpliktelser overfor egne barn kan bli en del av moderne maskulinitet. Vil menns deltakelse endre foreldreomsorgens karakter?

I 1953 holdt Åse Gruda Skard et foredrag på Norsk kvinnesaksforenings rådsmøte (Skard, 1974). Hun ville drive kvinnesaksarbeidet inn i en ny fase, og denne fasen kalte hun tredje akt. Første akt var siste del av det nittende århundre, da kvinners rettigheter kom på dagsorden. Annen akt fylte det tyvende århundre, slik at kvinners muligheter for å delta i samfunnslivet reelt sett ble utvidet. Målet for denne akten var først å erkjenne at det fantes økonomiske hindringer og kulturelle barrierer, og deretter bruke denne kunnskapen til å skape «fri bane» for kvinner. Men så, var dette nok? Eller burde kvinnes bevegelse ut av hjemmene og inn i institusjonene for utdanning og arbeid og politikk møtes av en tilsvarende bevegelse for mennenes del? Åse Gruda Skard inviterte til tredje akt der mennene kunne få sitt inntog i hjemmene med praktisk deltakelse i omsorgsarbeidet. Dette var et radikalt forslag for sin tid, og foredraget vakte slik debatt at kvinnesaksforeningen fikk det trykt og utgitt. Omtrent tyve år etter ble foredraget presentert på nytt i en bok som samlet viktige bidrag til kvinnesaksdebatten gjennom tre mannsaldre (Skjønsberg, 1974). Redaktøren har «en beklemmende følelse av at det ord for annet kunne holdes om igjen». Ingenting var skjedd så langt.

Alt mødre gjør som er motivert med noen form for egeninteresse, kan omformes til en bekymring for barnets behov og utvikling

Men i løpet av de tre neste tiår er det skjedd noe. Kunnskapsgrunnlaget for en slik tredje akt har vært todelt: En stadig fremheving av barns behov og deres utviklingsmessige muligheter har skapt en utvidet følsomhet for dem. Et brudd med forestillingen om at en slik følsomhet fra naturens side kun var en beredskap hos kvinner, har åpnet for dette også kunne utvikles hos menn. Begge deler måtte til for å skape «fri bane» for menn. I 2006 er vi midt i tredje akt. Denne artikkelen gir et tilbakeblikk på de siste tiårene. Jeg vil trekke frem noen av de psykologiske implikasjonene av at vi som kultur har bygget en modell for moderne foreldreskap der to foreldre kan være praktisk engasjert og følsomt involvert sammen. Det er ikke en modell som alle følger, men likevel er det tydelig at forestillingene om hva som gjør en mann til en god far, er endret (Hagström, 1999). En rekke undersøkelser, så vel som dagligdagse observasjoner, dokumenterer tydelig at det dreier seg om nye fedre i nye praksiser (Brandth & Kvande, 1998; Holter & Aarseth, 1993; Løkke, 2000). Denne kulturelle endringen vises ikke bare ved at flere menn bruker mer tid på omsorg for egne barn

(Haraldsen & Kitterød, 1992; Tidsbrukundersøkelsen, 2000), men også ved at det kommer en ny type beklagelser fra menn som ikke tar «sin del» av omsorgsoppgavene. Dagens fedre står til regnskap for hvorfor de ikke deltar fullt ut i barneomsorgen. Mange fremhever at de gjerne ville, men at de står overfor praktiske og økonomiske hindringer. Når fedrenes ønske om å delta mer er begrunnet med en følelsesmessig involvering i egne barn, innebærer dette en utvidelse av hva som kan være maskulint (Bekkengen, 2002; Brandth & Kvande, 2003). Den omsorgsfulle maskuliniteten har fått innhold.

Den nye faren som utvikler en direkte og praktisk følsomhet for sitt lille barns vekslende tilstander, følger ikke av tradisjonelle psykologiske modeller for farskap. Det er derfor grunn til å se nærmere på de holdninger psykologene har hatt til denne kulturelle omforming av farskapet mens den har funnet sted. Åse Gruda Skard brukte psykologiske argumenter da hun lanserte fedrenes bevegelse inn i hjemmene til omsorgsarbeidet. Hun fremhevet at fra ettårsalder og oppover spiller begge foreldre en stor rolle i barns liv. Hun tenkte seg at mann og kone kanskje kunne ha begrenset arbeidstid med økter som passet sammen, slik at den ene kunne ta seg av barnet mens den andre var på arbeid. Hun påpekte at dersom samfunnet gav hjelp og støtte og mann og kone delte, var det ingenting i veien fra barnepsykologiens side for at mødrene kan ta full jobb. Hun hevdet at fra 9–10-årsalderen trenger barna at både mor og far har andre interesser utenom foreldreskapet, fordi mødre som «lever for sine barn», kan bli en sann plage for disse barna. Endelig pekte hun på betydningen av at både jentebarn og guttebarn får faren som en «fast, hverdagslig faktor i livet», for identifikasjon (for gutter) og for å bli kjent med og vant til (for jenter).

Slike argumenter var ellers sjelden brukt av psykologer. Psykologiske teorier omfatter ikke jevnbyrdighet og deling i menns og kvinners innbyrdes forhold, slik Åse Gruda Skard gjør seg til talsmann for i 1953. Psykologiske undersøkelser har vært rettet mot mødrene som fast hverdagslig faktor i barns liv. Kunnskapen om mødre ble aggregert til anvisninger for hvordan de bør være for å innfri barns behov, mens vurderinger av fedre har vært mer begrenset til et spørsmål om de var til stede eller om de var «fraværende».

Psykologifaget har vært lite brukt som pådriver eller støttespiller i arbeidet for likestilling i familien. Snarere har det vært slik at psykologiske utspill oftest støtter og viderefører et konvensjonelt kjønnsrollemønster i familien. Endringer er blitt møtt med skepsis og faglige advarsler. Psykologisk forskning har først i det aller siste begynt å vise interesse for den nye faren.

Kan mødre kombinere?

Som et forspill til tredje akt står spørsmålet om mødre kan kombinere barneomsorg og deltakelse i yrkesliv eller annet virke «utenfor hjemmet». I dag er det lett å glemme at det som Åse Gruda Skard benevnte som fri bane for kvinner, var et løp for de som ikke giftet seg og fikk barn. Kvinnesak ble lenge oppfattet som at like muligheter for kvinner og menn ville gi kvinnene anledning til å velge mellom to komplette livsformer. De to betegnelse på disse formene, yrkeskvinner og husmødre, er nesten forsvunnet ut av vokabularet. Men den gang var utdanning for kvinner noe som var godt å ha dersom en skulle bli skilt og trengte noe å falle tilbake på. Da Åse Gruda Skard ba fedrene orientere seg hjemover, var hun selv dosent i psykologi og hadde fem barn. Men blant de få kvinnene hun så rundt seg på universitetet, var det ingen som henne (Haavind, 1984a). De andre var barnløse.

Den moderne feminismen på 1970- tallet vekket ønsker om å kombinere lønnet arbeid med omsorg for egne barn. Målet var å skape dette som en fullverdig livsform for kvinner. Etter hvert som ønsket spredte seg, var argumentene både at dette skulle gi et mer komplett liv, og at dette livet skulle være basert på egne valg. De unge kvinnene begynte å strømme til utdanningsinstitusjonene, og mange voksne kvinner vendte tilbake dit med et mer brennende ønske om å få en utdanning. Å tjene egne penger var for mange kvinner ikke nok. Det var først når utdanningen var sikret, at kvinnene syntes de hadde noe å velge mellom.

Skulle kvinnene kunne ta valget mellom «å være hjemme med barn» eller «å gå ut i arbeidslivet», var det en forutsetning at ektemannen ville overlate valget til henne. Kvinner som var småbarnsmødre på 1950-tallet, måtte legge avgjørende vekt på ektemannens holdning. Hun var avhengig av å ha en (fantastisk) mann som støttet henne, men måtte også regne med at han kunne være en som nektet henne å arbeide utenfor hjemmet (Hansen & Trana, 1994). 1970- tallets ektemenn mistet den uformelle retten til å nekte, og både hun og han fremhevet at dette var en beslutning som var helt opp til henne. Men at det var hennes valg alene, innebar for mange kvinner at han heller ikke skulle merke noe til følgene av det (Andenæs, 1989a, 1989b; Haavind, 1987). Han beholdt retten til ikke å være involvert. Fra denne posisjonen kunne han nok bidra en del med oppfatninger om hva hennes yrkesdeltakelse kunne føre til og hvem det kunne gå utover, så lenge han overlot selve valget til henne. Derfor ble dette et valg hvor hun tok hensyn. Det skulle verken gå utover mann eller barn (Andenæs, 1989a, 1989b). Ansvar ble flyttet, fra om han gav lov, til om hun kunne få ham til å like det. Psykologisk var dette en betydningsfull transformasjon av hvordan forholdet mellom de to – en

mann og en kvinne i et varig parforhold – ble regulert av dem selv. Når de fleste kvinner med barn etter hvert kom i jobb, organiserte de det på en måte som vitnet om deres ansvarlige valg – et valg som var basert på at de andre i familien blir holdt skadefri. Stort sett vil det si at ingen gifte kvinner er hjemmeværende før de får barn, mens kvinnene veksler i sin tilpasning etter at barn er født. Kvinnene inkluderer deltidsarbeid eller perioder uten arbeid, de skaffer seg jobber med kort reisevei eller andre betingelser som gjør det mulig å kombinere (Ellingsæter, 2001; Haavind, 1987). Dette gir en annen viktig psykologisk endring som jeg vil komme tilbake til, nemlig at utvidede valgmuligheter også gav større ansvar for de andres ve og vel. Det gav utvidet følsomhet, oftest kalt dårlig samvittighet.

Psykologene var skeptiske til hvordan det skulle gå med barna. Det ble gjort en rekke sammenlikninger – først og fremst i USA – av barn med hjemmeværende og med yrkesaktive mødre. Den psykologiske tolkning av at barna ble passet av andre mens mor var på jobb, var både at kontakten mellom mor og barn da ble brutt, og at omsorgen ble overlatt til relativt ufølsomme regimer på institusjoner (Haavind, 1973). Med et slikt utgangspunkt var det rimelig å anta at barnas langsiktige utvikling og tilpasning kunne være i fare. Undersøkelsene avkreftet imidlertid slike bekymringer: Så lenge moren selv ønsket sitt arbeid og barnet hadde en tilsynsordning som hun hadde tillit til, gikk det greit også for barnet (Hoffman & Nye, 1978). Men psykologiske modeller for moderskapet ble likevel lite influert av denne oppdagelsen. Selv var jeg av de svært få forskere som ble interessert i å forstå hvordan mødre i heltids- og deltidsjobber organiserte og utformet barneomsorgen og utviklingsstøtten for små barn (fireåringer) når barnas hverdagsliv omfattet daglige bevegelser mellom hjem og passeordninger utenfor hjemmet (Haavind, 1987).

Da den empiriske forskningen forlot spørsmålet om mor var «borte på jobb», forsvant også interessen for hvordan omsorgen var organisert og hvem som bidro. Forskernes interesse samlet seg om studier av mor–barn- samspill i korte sekvenser, ned til bare noen få minutter. De spesifikke kjennetegn ved samspillet ble analysert som en sammenlikning mellom barnets egen mor og en fremmed person, eller som en sammenlikning mellom de gode og de ikke fullt så gode mødre. Selv om dette var studier som gav interessante resultater, må de ikke forveksles med undersøkelser av omsorgens organisering og kvaliteter. Omsorg består av et sett med tilrettelagte rutiner, og omfatter en rekke samspillstemaer og gjensidige reguleringer (Andenæs, 1989a, 1989b; Haavind, 1987). Et slikt tema er regulering av avstand og nærhet mellom mor og barn – eller far og barn – når de sammen lever et dagligliv med regelmessige atskillelser og gjenforeninger (Haavind, 1987, se kap. 7). Studier av mor med barn i korte glimt kan føre til at forestillingene om den allestedsnærværende,

følsomme, oppmerksomme og stimulerende mor ble styrket, og barnet blir fremstilt som et offer for hennes mangler. Alt mødre gjør som er motivert med noen form for egeninteresse, kan omformes til en bekymring for barnets behov og utvikling. Mødrenes ansvar for barns utvikling ble utvidet i psykologisk forståelse, og de ble berørt av det selv (Andenæs, 1989a, 1989b).

Kan foreldre dele?

I 1988 foreslo det norske mannsrolleutvalget at fedre skulle forbeholdes en mindre del av omsorgspermisjonen, slik at menn skulle bli direkte og selvstendig involvert i jevnlig og daglig omsorg for sine barn i det aller første leveåret (Manifest, 1988; St.meld. nr. 4, 1988 - 89). Det var et oppsiktsvekkende forslag, men også et forslag i tiden. Første scene i tredje akt åpner med anstrengelser for å få «far på banen». Han hadde vært etterlyst en stund, og noen fedre hadde allerede brutt gamle rutiner for fars rolle i spedbarnsomsorgen. Da mødrene begynte å rette seg mot utdanning og arbeidsliv, var barnehager et sjeldent gode og omsorgspermisjonene var svært korte. Mødrene hadde ikke bare ventet på sine mannlige medforeldre, men i lang tid forhandlet med en tredje part, nemlig velferdsstaten (Leira, 1996, 2000). Det fantes etter hvert omsorgspermisjoner med lønnskompensasjon, og tidsrammen ble utvidet. Det fantes barnehager finansiert av offentlige midler, og flere barn og yngre barn fikk plass. Offentlige finansieringsordninger og rettigheter knyttet til posisjonen som arbeidstaker følger av at omsorg blir et nytt politikkområde i den nordiske velferdsstaten (Leira, 1992).

De offentlige velferdsordningene rammer inn forhandlingene om arbeid og omsorg mellom kvinner og menn i par. Staten legger til rette for at det skal være mulig å kombinere og dele, og dermed forhandler ikke de to om barneomsorgen er en sak for enten ham eller henne. Begge foreldre kan delta, om enn på ulike måter – mange ulike måter. Når staten tar sin andel, kan de forhandle om fordeling av omsorg i den tiden av døgnet og uka som er igjen. Menn kunne lettere ønske seg mer omsorgstid med egne barn, når dette ikke lenger var ensbetydende med at de ville ødelegge sine muligheter på arbeidsplassen (Holter, 1989, 1990). En måned spedbarnsomsorg reservert for fedre alene ble i dette bildet en kraftig symbolsk markering.

Sosiologen Erik Grønseth hadde på 1970-tallet forsøkt å etablere en forsøksordning med ektefelledelt arbeidstid. Det skulle bety deltidsarbeid også for menn, og uten lønnskompensasjon (Grønseth, 1975). Slikt var for idealister. Offentlig finansiering av barnehagene åpnet for at familien

kunne ha to fulle lønnsinntekter – det gav en levestandardsøkning. Det ble ikke lenger et tapsforetak for menn, verken økonomisk eller prestisjemessig, å vise større følsomhet for barn.

Etter hvert som det offentlige blir en sterk tredje part i organiseringen av den daglige omsorg for små barn, får også foreldres omsorg for egne barn en ny kulturell definisjon. Foreldreskap omfatter ikke bare selvoppofrelse, men det er i ferd med å bli en rettighet. Omsorg som rettighet kan også appellere til menn. Mange menn tar ut den ene måneden de har rett til. Færre tar ut en større andel av de elleve måneder som to sammen kan fordele (Brandth & Øverli, 1998). Farskap som rettighet kommer tydeligere frem i forbindelse med samlivsbrudd mellom foreldre. Ikke bare er det flere fedre som etablerer velfungerende samværsordninger med barna sine. Det er blitt en norm at det skal være slik, og et økende antall fedre føler det som et personlig tap dersom separasjonen fører til at de får mindre tid med sine barn (Moxnes, 2003; Moxnes & Winge, 2000). Konflikter mellom mødre og fedre som skiller lag, blir også et offentlig anliggende. Meklingsordninger tilbys alle som skilles med barn, og også rettsvesenet prøver å tilpasse sin saksbehandling til denne type saker (Rønbeck, 2003). Det er hensynet til barnet som skal telle, og fedrenes rett til aktivt involvert foreldreskap blir et kamptema for egne foreninger.

Den nye faren som er følelsesmessig involvert, og derfor omsorgsfull, blir hilst velkommen i psykologien. Den tidligere psykologiske oppfatning om at kvinner har et naturlig fortrinn i møte med små barn, er kraftig svekket. Psykologiske studier av spedbarns tidlige interaksjon med sine mødre har lært oss at det er den mellommenneskelige kontakt og utveksling som setter utviklingskreftene i gang (Stern, 1985). Fedrene holdes ikke lenger utenfor med henvisning til at all tidlig kontakt må gå via behovstilfredsstillelse gjennom amming (slik det fremdeles ble hevdet på 1970-tallet, se for eksempel Duve, 1972). Men likevel er det riktig å si at psykologien ikke har vært noen pådriver. Det er to grunner til det. Den ene er at utforskningen av det lille barnets kontakt- og utviklingspotensial ble oppsummert både praktisk og teoretisk som en morskapskonstruksjon (Stern, 1995). Psykologien presenterte det lille barnets sosiale og kommunikative forutsetninger som et budskap til mødrene, selv om disse under de fleste omstendigheter var i stand til å gjøre den oppdagelsen selv. De samme fagfolkene løp ikke ut for å fortelle fedrene hva de gikk glipp av hvis de ikke kom tidlig i gang. Den andre er at psykologien beholdt forestillingen om at to foreldre helst skal være forskjellige på en måte som viser tilbake til kjønn. At fedrene vil bringe inn maskulinitet til barna, og at dette er noe sønner og døtre vil nyte godt av på hver sin måte, det var en selvfølge også for Åse Gruda Skard. I den grad

det følger en fjerde akt etter denne tredje, må den åpne med en scene der foreldreskap ikke kun er varianter av det heterofile par.

Det er en tendens til at psykologer støtter den nye farens rettigheter, men ikke stiller krav til hans omsorgsutøvelse

Det er en stilltiende forutsetning i empiriske studier av moderne foreldreskap at kjønn har en gjennomgripende betydning. Forskerne leter oftest etter dette betydningsinnholdet som om det består av stabile forskjeller mellom kvinner og menn. Mer fruktbart hadde det vært å betrakte kjønn som et forhandlingstema mellom foreldrene. Da blir betydningsinnhold koplet til kjønn både som noe de to kan forsøke å overskride og endre, og som noe de vil bevare og bekrefte (Haavind, 1984b, 2002). I slike undersøkelser kommer det frem at de aller fleste menn som ønsker å øke sitt engasjement, blir i praktisk henseende loyet inn til barnet av moren (Andenæs & Haavind, 2000; Gulbrandsen, 2000). Hun lager rutinene, og han fyller ut. Disse fedrene fortsetter gjennom barnets oppvekst å lese barnet slik den kvinnelige partneren gjør, inntil ungen blir stor nok til at far og barn lager sine egne aktivitetsarenaer (Buer & Vik, 1994; Gulbrandsen, 1998; Haavind, 1984b).

For mennene selv er det ikke psykologiske anbefalinger som støtter deres bevegelser mot nye former for omsorgsfullt farskap. Den psykologiske standarden er at far og barn skal ha et godt forhold. Den moderne faren som når som helst kan steppe inn for moren, og som er kontinuerlig oppmerksom på det lille barnets tilstand og behov, han er fremdeles en overgangsfigur. I løpet av 1970-tallet hadde norske fedre lært seg de fleste arbeidsoperasjoner som inngår i barneomsorg. De aller fleste kan skifte en bleie, sørge for aftensmat, eller pakke tørt og riktig tøy i sekken som skal med til barnehagen (Andenæs, 1989a, 1989b; Haavind, 1987). Det er noe annet å få fedre til å ta ansvaret for at det skjer. Dette er det mulig for mannlige foreldre å la være å lære, så lenge en kvinnelig medforelder holder hjulene i gang.

Som nevnt kommer det ikke noe krav fra psykologien om at menn skal være praktisk og omsorgsmessig involvert i sine barn på linje med kvinner. I praktisk rådgivning er det for en del psykologer blitt et system med et dobbelt sett av foreldreskapsstandarder – ett for mødre og ett for fedre. Mødrenes innsats og betydning måles opp mot standarder for hva barnet kan trenge, og det vil være noen mødre som etter psykologiske vurderinger kommer til kort. Fedrenes innsats og betydning blir vurdert i forhold til en standard der alle bidrag blir positivt mottatt. Det kan se ut som standarden for farskap starter på null. Det er en tendens til at psykologer støtter den nye farens rettigheter, men ikke stiller krav til hans omsorgsutøvelse. Barns behov kan bli forstått tilsvarende, at de har behov for

en far som er akkurat som han er, mens de samme barna har krav på en mor som er i stand til å sette barnets behov foran sine egne. Med slike standarder kan psykologiske hjelpere komme til å bebreide den mor som er skeptisk til ønsker om involvert farskap, også når de kommer fra en mann som har mishandlet henne (Eriksson, 2003). Det ligger en rekke psykologisk utfordringer i mer inngående og kritiske analyser av hva felles omsorgsfullt foreldreskap mellom kvinner og menn betyr. Det kan være grunn til å gjennomgå på nytt flere av de modellforestillinger som ligger til grunn i psykologisk rådgivning.

Det nye tidspresset

To tilstedeværende foreldre gir ikke bedre tid, men tidspres. Det sier alle. Og det er litt paradoksalt. Generelt har familiene nemlig fått mer fritid, og ikke minst flere fritidssysler (Frønes, 2005). Det er også vanlig å rapportere at de unge familiene lever under økonomisk press i etableringsfasen, samtidig som de har bedre økonomi enn før. Den som skal forstå hva som er hovedtemaet i tredje akts andre scene, må ikke kun ta denne opplevelsen av knapphet som god fisk. Det er klager over mangel på noe som er blitt mer tilgjengelig, nemlig tid sammen med hverandre i familien. Opplevelsen av knapphet er snarere en følge av at aktiviteter blir organisert på nye måter.

Skiftet fra kvinners dobbeltarbeid til småbarnsfamilier i tidsklemme er uttrykk for at flere fedre er med og deler på omsorgsoppgaver

Så lenge han og hun som medforeldre hadde sine atskilte tidsorganiseringer, hadde de også liten tidsbasert regulering av hverandre. Den prototypiske hjemneværende moren hadde sine aktiviteter i en syklisk organisering, særlig døgnets rytme sammenkopledd med barnekroppens rytmer for søvn, mat osv. Forsørgerfaren i lønnsarbeid fulgte klokkeid som arbeidstid og kumulativ tid som opptjeningstid. Han fikk service hjemme på syklisk grunnlag. Men for at han skulle kunne styrke sin effektivitet som forsørger, kunne han ikke ta ansvar for å innfri syklisk baserte krav fra de andre der. Hun sørget for at de to tidsorganiseringene kunne løpe parallelt.

I forspillet til tredje akt var det først og fremst hun som måtte finne ut hvordan hun kunne kombinere de to organiseringsprinsipper. Så å si med kropp og sjel måtte hun sikre at den sykliske reguleringen av hendelser kunne gi plass til noen lakuner for henne selv som igjen kunne investeres som kumulativ tid til lønnsarbeid (Haavind, 1987, se kap. 4). Dette ga *dobbeltarbeidende* småbarnsmødre. Barnepiker var ingen norsk modell. Mange mødre kunne sette en grense mot de

mest umulige kombinasjoner av syklisk og kumulativ tidsorganisering fordi de ikke var økonomisk avhengige av sin egen inntekt. Gifte kvinner som «gikk ut i jobb» på 1970- og 1980-tallet, fremhevet dette: Lønnsarbeidet deres gav noe ekstra, men det var noe som en helst ikke skulle bli avhengig av, fordi en da kunne miste nødvendig fleksibilitet i sammenvevingen av de to tider (Haavind, 1987).

Når terminologien nokså nylig har skiftet fra *kvinnens dobbeltarbeid* til *småbarnsfamilier i tidsklemme*, er dette et uttrykk for at flere og flere fedre er med og deler på noen av de omsorgsoppgaver som er syklisk organisert. Barn skal bringes til barnehage fem av ukas sju dager, og puttes i seng hver eneste kveld. Det lar seg ikke gjøre å følge dobbelt så mye og ligge dobbelt så lenge på tirsdag, og så la ungen bli liggende i senga på onsdag. Så lenge en av foreldrene – les mor – har det sykliske omsorgshjulet løpende i sitt hode, kan far tre inn og praktisere kvalitet overfor ungen når han «har tid». Da blir opplevelsen av press på tid mindre, i hvert fall for ham. Dette er spørsmålet om hvem av foreldrene som tar *det andre skiftet*, slik den amerikanske sosiologen Arlie Hochschild (1989) har formulert det. I undersøkelser fra 1970- og 1980-tallet ble tidspress i forhold til mødrenes dobbeltarbeid taklet ved at omfanget av hennes lønnsarbeid kunne bli redusert og tilpasset egne standarder for barneomsorg og familieliv (Andenæs, 1989a, 1989b; Haavind, 1987). Etter hvert skal henvisning til tidspress forklare noe annet, nemlig den tilsvarende avveining fra fedrenes side. De bruker den omvendte logikk når de vever syklisk og kumulativt sammen: Selv om deres utalte ønsker kan være full deltakelse i omsorgsarbeidet, vil mengden i praksis bli redusert og tilpasset fedrenes standarder for egen arbeidsdeltakelse (Ellingsæter, 2001; Hochschild, 1997; Hvistendahl, 1994; Kvande, 1994).

Psykologiens entré i forhold til stress som følge av tidspress er mer styrt av bekymring enn av kunnskaper om hvordan familiene har det. Mange fagfolk ser stressede barn heller enn aktive barn. De bekymrer seg for kjærligheten mellom foreldrene, selv om de har et mer likeverdig forhold og lever et liv med mye felles engasjement. De psykologiske forestillingene om omsorg og om kjærlighet er at dette er langsomme aktiviteter. De skal helst følge et tredje prinsipp for tidsorganisering, og det er hendelsens egen tid (Johansen, 2000). Hvordan skal hun og han få tid til hverandre? Når familierapeuter reiser dette spørsmålet i familien, opplever de at de treffer paret hjemme. Psykologiprofessor Frode Thuen skriver i avisen Dagbladet og advarer mot det han kaller *foreldrefellen* (Thuen, 2005). Barn krever så mye tid og oppmerksomhet at parforholdet kan bli forsømt og kjærlighetslivet undergraves. Thuen advarer: Kjærlighet som ikke blir pleiet, går det dårlig med. Det viser seg at han reklamerer for et nytt offentlig tilbud om gratis samlivskurs for alle

som får sitt første barn. Rekrutteringen av deltakere går nokså tregt, og den viktigste grunnen synes å være at mange ikke opplever behov. Hvordan formidle at dette er noe de vil ha godt av, selv om de ikke opplever å ha behov for det? Forskeren har registrert at kvinnene er langt mer positive til idéen enn menn, så håpet er at de kan bruke noen av sine overtalelseskunster. Bortsett fra denne siste poengteringen er analysen av foreldrefellen kjønnsnøytral. Dermed blir det usynlig at hans og hennes posisjon er ulik: Hun vil ønske mer følelsesmessig og praktisk deltakelse overfor ungene fra hans side, og han vil ønske mer oppmerksomhet og følsomhet for seg selv fra hennes side (Haavind, 2002).

Den danske psykologen Jesper Juul sier det mer direkte i Aftenposten like etter: «Pappa-sjalousi er meget vanlig i dagens familieliv. Mannen savner sin kone og vil gjerne ha mer tid sammen med henne» (Juul, 2005). Men Juul mener at dilemmaet er mulig å løse. Når kvinner føler seg i klemme mellom hensynet til mannen og hensynet til barnet, må de prioritere og treffe de nødvendige valg for å bevare «sin selvrespekt og sine relasjoner». Ganske umerkelig er det slik at i opplevelsen av knapphet på tid er det hun – moren og partneren – som er blitt både problemets opphav og dermed også kilden til løsningen av det. «Mer tid til hverandre» viser seg å bestå av to slags tid, tid *til å gi* for henne og tid *til å få* for ham. De moderne følsomme menn krever ikke lenger nystrøkne skjorter, men med støtte fra psykologene kan de få anerkjent sitt eget behov for mer følelsesmessig oppmerksomhet.

De økte standardene

Ideen om at kvinnelige og mannlige foreldre skal dele på omsorgen for barna sine, vinner tilslutning både i politiske og i private sammenhenger (Hagström, 1999; Norges offentlige utredninger, 1995). Denne bevegelsen i retning av økt innsats og involvering fra fedre innebærer at de fleste opptrer som et slags supplement til den omsorgen som mødre organiserer og driver. Det er et tydelig ideal at bevegelsen skal fortsette i retning av en fullverdig og komplett omsorg fra menns side. For å bli i analogien til en tredje akt: Nå trer figurene frem med en ny spillestil. Mange fedre beklager at de ikke har mer tid. Noen eldre fedre uttaler at de angrer på at de ikke brukte mer tid på barna sine da de var små (Holter, 1989). Psykologiske anbefalinger om at foreldre må formidle klare og tydelige kjønnsroller til barna sine, er gått ut på dato. Ingen fagfolk uttaler lenger at far først blir viktig når ungen er blitt eldre. Far kan godt gjøre det samme som mor, og han skal gjerne begynne tidlig og lære babyen å kjenne. Når det fremdeles av og til fremheves at far kan ha en egen rolle, er det mest for å oppmuntre ham og få ham til å føle seg velkommen i det som har vært en kvinneverden. Fedres

involvering i ungene skal være frivillig, og hans praksis skal derfor ikke forstyrres av påførte normer fra et kvinnelig meningsunivers (Blikstad, 1990).

Psykologiske forskere fortsetter å spørre om hva som er best for barn, samtidig som standardene for hvordan barn skal ha det, er økt (Elvin-Nowak & Thomsson, 2001). Det er ikke nok å konstatere ved selvsyn at barnehagen er et bra sted å være. Den bør gi små barn en bedre start i livet enn om de bare hadde vært hjemme. Barn som har gått i gode barnehager av nordisk type, har utviklingsmessig et lite fortrinn (Andersson, 2003). Men de hevede standardene dukker opp som forsterkede bekymringer. «Nei til små barn i barnehage» lyser det fra forsiden i Dagbladet 22. november 2005. Ingenting er bra nok for de som skal ha det beste, og det viser seg i avisens reportasje at det er mødre selv som er de mest bekymrede.

Kvinner flest trenger ikke påpekninger fra faglige autoriteter, de bruker selv sin egen skyldfølelse som rettesnor

Den grunnleggende forståelsen av hvordan ganske små barn nyttiggjør seg sosial kontakt, ble utvidet gjennom psykologisk forskning om barns tidlige deltakelse i relasjoner (Bråten, 1998). Psykologenes krav til foreldrene og foreldrenes krav til seg selv går her sammen og spesifiserer hva slags oppmerksomhet og støtte de små skal få. Barn skal ikke få det som de vil hele tiden, føyer psykologene til. Det som etterspørres, er kjærlig og involvert regulering, på en måte som støtter barnets selvfølelse. Dagens oppskrift er at barn trenger foreldrenes betingelsesløse aksept for å utvikle selvtilit og selvstendighet. Dette er en sannhet som også kan få ganske problematiske følger når den skal omsettes i praksis. En utvidet følsomhet kan innebære at foreldre leser og tolker barna sine slik at de selv – les mødre – går med en konstant følelse av dårlig samvittighet (Elvin-Nowak, 2001). Oppmerksomheten flytter seg fra spørsmålet om hva barn kan utsettes for, til hva de som er ansvarlige for omsorgsordningene, kan og må tåle for sin del. Dette utvidede morsansvaret gir en ny stil preget av innlevelse og ansvar. Så lenge kvinnene var i hjemmet, var de nærmest fritatt for ansvar for hvordan de fulgte opp barna. Femtallets husmødre fulgte et mønster (Hansen & Trana, 1994; Haavind, 1994). Dagens mødre må komponere sine egne løsninger som de så også står ansvarlig for. Når kvinnene i løpet av de siste tiår har arbeidet for å kunne kombinere og dele på grunnlag av egne vurderinger og valg, vil ethvert uttrykk for mishag fra barna ramme dem. Fedrene som vender seg mot hjemmets oppgaver, vil stort sett bli oppfattet som et positivt tilskudd.

Kvinnens sårbarhet gir en ny form for vitnesbyrd om hvordan det er å være mor. Journalisten Linn Stalsberg skriver i avisa Klassekampen fra kjøkkenbordet der Edvin 11 måneder «storkoser seg

med mamma»: Hun ønsker lengre fødselspermisjon, kanskje to år med 100 % lønnskompensasjon. Ett år til hver av foreldrene, men slik at det er frivillig for enhver om de vil være hjemme så lenge. Begrunnelsen er at hun ikke tror Edvin har behov for å være fast i barnehage ennå. Men først og fremst er hennes mål en hverdag med lavere puls for de voksne, med mindre tid på jobben både for kvinnelige og mannlige foreldre. Kvinner flest trenger ikke påpekninger fra faglige autoriteter, de bruker selv sin egen skyldfølelse som rettesnor. Når de moderne mødrene fremhever at de «også må tenke på seg selv», er det fordi det gir dem mer overskudd (Andenæs 1989ab; Elvin-Nowak, 2001; Hansen & Trana, 1994).

De nye vitnesbyrdene forteller om høye standarder som ikke er skapt av psykologien, men som tar psykologien til inntekt for foreldres egen opplevelse av hva barn har behov for. Åse Gruda Skard og andres kamp for en rasjonell og forståelsesfull barneoppdragelse er i hovedsak fullført (Raundalen, 2005). Kvinner flest baserer seg på egne samspillserfaringer, og de bruker sin egen skyldfølelse som rettesnor. Mødres psykologiske fortolkninger av barnesinnet går ofte lenger enn det psykologene krever. For noen mødre – og fedre – leder dette til en overbevisning om at ingen andre enn dem selv kan bidra mens barnet er mellom ett og tre. Alle andre kontakter, inkludert andre barn, kan fortone seg som dårligere substitutter.

Taleføre fedre med egne omsorgserfaringer kan innta både moderne og mer tradisjonelle posisjoner i debatten om hva slags omsorgsorganisering som er bra nok for barn. Utviklingen av et mer følsomt foreldreskap er et viktig bidrag til at det direkte arbeidet med barna også oppleves som meningsfullt for menn som fedre. Den praktiske omsorgen for de minste henter definitivt ikke sitt meningsinnhold fra omgang med varm grøt og våte bleier, men fra opplevelsen av kontakt og utveksling med den lille. Det er dette som går igjen når begeistrede fedre deler sin omsorgsglede med andre (Buer & Vik, 1994; Holter & Aarseth, 1993; Hvistendahl, 1994). Det er den psykologiske innlevelsen som gir mening, og som gir erfaringer som ikke kan erstattes av noe annet. Den norske mannlige skiskytteren som bommet i OL, syns at det eneste som virkelig hjelper, er å møte sønnen på ett år. Mens alpinisten som lyktes, han vil ha plass i sin fremtid til å være en ansvarlig far. Her er det ikke bare prestasjoner som bidrar til maskulinitet, men gleden over en kontakt basert på betingelsesløs aksept.

Tvang eller frivillighet

Tredje akt er preget av offentlige debatter om privatlivsspørsmål. Et av spørsmålene som kommer opp, er om ulike former for statlig ordninger skaper med tvang eller frivillighet for menn.

Fedrekvoten, som kom i 1993, var en ny form for regi (Andenæs, 1992). Tidligere hadde fedre hatt anledning til å ta omsorgspermisjon, men både økonomiske og sosiale hensyn tilsa at mor like gjerne kunne gjøre det. En måneds (betalt) omsorgspermisjon reservert for far bidro i løpet av kort tid til at mange menn benyttet anledningen til å være hjemme og ha det kontinuerlige omsorgsansvaret for et lite barn mens mor var på jobb. Noen benytter riktignok heller anledningen slik at hele familien får en ekstra måneds ferie sammen (Brandt & Øverli, 1998). Den store endringen er at far erklærer sin villighet, og at han kan.

Omtrent samtidig kom ordningen med kontantstøtte; en månedlig utbetaling til småbarnsforeldre som ikke benyttet seg av offentlige barnehager i barnets annet og tredje leveår. Den milde tvangen overfor fedre var her erstattet med en oppfordring om at foreldre skulle velge. Dette er et valg som igjen er innrammet av kraftige føringer. Familiens valg innebærer ikke at mor og far står likt i sin innflytelse på den løsningen de velger. Barnehager for de minste barna er ikke tilgjengelig for alle som ønsker det. Det faller på mor å finne frem til en samlet omsorgsløsning for ett- og toåringen. Men i denne samlede løsningen kan fars bidrag inngå. Kontantstøtten endrer ikke valgmulighetene i særlig grad (Engan & Kvande, 2005). Ordninger med kontanttilskudd kunne nok i teorien gi fedre mer tid med og mer ansvarlig omsorg for små barn. Men i praksis fører det heller til at de bidrar mindre. At enkelte fedre benytter seg av ordningen til å redusere sitt eget lønnsarbeid, er nærmest et unntak som blir utstyrt med en særlig begrunnelse. Kontantstøtten har derfor både sterke tilhengere og motstandere (Lauritzen, 2005).

Både fedrekvote og kontantstøtte gir en ny form for regi i tredje akt. Begge ordningene øver en mild innflytelse på forhandlingene mellom ham og henne. Den første gjør det lettere for far å velge seg inn i tett og kontinuerlig omsorg for sitt lille barn, mens den andre gjør det lettere for ham å velge seg ut. Den generelle holdningen er nok at godt farskap av den moderne sorten er basert på frivillighet fra hans side, og at det bør ønskes velkommen fra hennes side. Det er praktisk talt ingen fedre som føler seg tvunget til å ta permisjon, så lenge pålegget de får, er begrenset til en måned. Det nye er at ingen lenger synes at far er rar om han vil det og gjør det. (Brandt & Kvande, 2003). Det velmente

presset fra staten flyttet debattklimaet, og utvidet repertoaret av praktiske løsningene, noe som i neste omgang driver endringene.

Kvinner har fremdeles sin rett til å velge først når de velger i kjønnsstradisjonell retning. Vil hun beholde de resterende månedene av omsorgspermisjonen for seg selv, og vil hun fortsette å være hjemme utover de 10–12 månedene som er dekket med lønnskompensasjon, ja, så får hun vanligvis det. Det kan til og med tenkes at hun i noen tilfeller velger å ta hovedansvaret for småbarnsomsorgen på vegne av dem begge. Et annet valg fra hennes side ville kanskje ha stilt hans ikke fullt så forpliktete engasjement til skue (Brandth & Øverli, 1998).

Det moderne selvstendige farskapet kan bringe fedres rettigheter og mødres ansvar i konflikt. Dette blir mer åpenbart når foreldre skiller lag. Da kan for eksempel noen mødres bli skeptiske til at far har samvær med barn utenfor hennes overoppsyn og kontroll. Dette kan fedre oppleve som et angrep på sin rett til å praktisere omsorg som de vil. Her deler de psykologiske anbefalingene seg (Eriksson, 2003).

Noen fremholder at barn trenger kontakt med den faren de har, og at det er en mors oppgave å akseptere dette og legge til rette for det. Hun skal se bort fra sin egen følelsesmessige uro for at barnet ikke får god nok omsorg. Om hun ikke makter det, kan det være aktuelt med rettslig tvang. I regien for tredje akt kommer ikke dette som noe pålegg om at kvinner må bøye av for mannlig autoritet. Snarere kommer det som en henstilling til kvinner om å lese og tolke sitt barns beste på en annen måte som tar mindre hensyn til hennes egen skepsis og mer hensyn til farens ønsker og behov. På denne måten kan en si at det er blitt en del av morskompetansen å anerkjenne fars rett. Kvinner som ikke gjør det, kan komme til å bli oppfattet som en som skader sitt barn (Eriksson, 2003).

Andre fagfolk lager en ramme for å vurdere om enkelte fedre kan være utilstrekkelige eller til og med skadelige for sine barn, og derfor bør avskjæres fra kontakt med dem. I slike vurderinger trekkes det et skille mellom hvem som kan ha ansvar for sine barn i løpende omsorg, og hvem som bare kan treffe barna i situasjoner der andre har kontroll og ansvar. Da fremheves det at vurderinger av barns beste krever en konkret gjennomgang av innlevelsessevne og omsorgskompetanse hos den som skal ha med barnet å gjøre, og at det ikke uten videre er best å bli kjent med den som er tilknyttet ved blodets bånd. Fagfolkene vil reservere seg mot omsorgsutøvelse fra fedre som bryter med normer for innlevelse og støtte, slik de alltid har kunnet gjøre overfor mødre.

Uansett, det er all grunn til å anta at idealet om den følelsesmessig engasjerte og praktisk involverte faren vil være en rettesnor for at mange barn får gode og stabile omsorgsløsninger etter

foreldreseparasjon. Idealet om et tokjønnet foreldreskap vil både kunne løse konflikter og bidra til å øke konfliktnivået mellom foreldre etter separasjon. I verste fall kan idealiseringen av den umistelige far – slik vi allerede har det om mor som umistelig – fungere som et vikarierende argument i utformingen av sårbare, men formelt «rettferdige» omsorgsordninger for enkelte barn. Men så langt i tredje akt er det ingen vei tilbake. Enhver mor har ikke lenger noe fortrinn i det enkelte tilfelle kun fordi hun er mor. Heller ikke er det grunnlag for å si at enhver far har en rettighet til halvparten av omsorgen kun fordi han er far.

Den som ansvaret faller på

Midt i tredje akt ser fedrene seg selv i nytt lys. Følsomme fedre er ikke nye, men den kontinuerlig involverte og praktisk kompetente småbarnsfaren er det (Gillis, 1996). Det er slett ikke alle fedre som ser seg selv i dette lyset, men belysningen gir et slags selvfølgelighetens hegemoni til denne form for farskap. Målestokken er ikke å bli som mødrene er, men å bli annerledes og mer psykologisk til stede enn forrige generasjons fedre (Hagström, 1999; Hvistendahl, 1994).

Denne nye faren hilses velkommen. Han er god til å leke, og han kan fortelle om hva det gir ham å ha samvær med unger og være reelt sett delaktig i deres oppvekst (Brandth & Kvande, 2003; Madsen, Lind & Munck, 2002). Men ikke alle fedre som taler ut fra denne posisjonen, baserer seg på en løpende innlevelse i hva deres deltakelse i barneomsorgen gir barnet. Det er særlig fedre som er alene om omsorgen, som rapporterer om det løpende ansvaret på samme måte som mødre gjør (Andersen, 2003). Alle de andre fedrene som lever i par med en kvinne, vil oftest basere seg på at hun er der allerede, og at det er hun som sikrer kontinuitet og er oppmerksom på alle de sykliske svingningene i det lille barnets tilstand. Det betyr at far kan ta ansvar, mens mor er den ansvaret faller på. Dette ligger som et usynlig prinsipp som ikke er trukket frem så langt i forløpet av tredje akt. Alt det som de to ikke har snakket om og avtalt en fordeling av, det faller på henne (Andenæs & Haavind, 2000).

Begge de to i et par er enige om at det gjelder å finne fram til fleksible løsninger. Men fleksibiliteten antar forskjellig betydning for den kvinnelige og den mannlige part. For henne blir fleksibilitet en holdning til hennes egen tilknytning til arbeidslivet, slik at hun uten for store anstrengelser og omkostninger kan rette seg etter de krav som stammer fra hensynet til omsorgen for barnet. Hun må bli følsom for å tolke slike hensyn for seg selv. For ham går fleksibiliteten motsatt vei.

Han blir mer løselig forpliktet av omsorgsoppgavene fordi hans imperativ er arbeidslivets krav slik de preger akkurat hans jobb. Skal hun forstå ham, må hun forstå det. Fleksibilitet består i at omsorgen for hans del er høyt verdsatt og litt mindre forpliktet, slik at dette hensyn kan vike når det er nødvendig. Hun kopler altså fast, mens han kopler løst til hverdagslivets omsorgsrutiner (Viala, 2006).

Er den moderne omsorgsfulle faren rede til å gå fra en viktig og gripende birolle til å ta en av hovedrollene?

Fedre og mødre blir også vurdert etter ulike standarder, men disse standardene er ikke de tradisjonelle om foreldreskapets kjønnspregede særart. Det kommer nye standarder som er preget av at både mannlig og kvinnelig foreldreskap er under endring. For å styrke den kulturelle bevegelsen mot en mer aktivt deltakende far, blir nye fedre lokket og støttet, mens nye mødre lettere kommer i et kritisk søkelys. De blir tydeligere plassert som de som skal sikre barna i en turbulent tid. Midt i tredje akt er det på tide med en etterlysning: Er den moderne omsorgsfulle faren rede til å gå fra en viktig og gripende birolle, til å ta en av hovedrollene?

Vil menns deltakelse endre foreldreomsorgens karakter?

Jeg har pekt på to viktige endringer i menns foreldreskap over de siste tiår: Det ene er at den engasjerte og følsomme barneomsorgen er i ferd med å bli et fellesskap mellom kvinner og menn i foreldrepar (Viala, 2006). Fra før barnet blir født og i barnets første levetid er moderne fedre engasjert både som støttespiller for mor og gjennom sitt eget personlige utviklingsprosjekt. Dette foreldresamspillet mellom kvinner og menn ser også i beste fall ut til å kunne overleve parforholdet. Begge foreldre kan beholde en mental beredskap som omfatter hele barnets liv, selv om samværstiden er delt mellom dem (Moxnes, 2003; Moxnes & Winge, 2000). Kulturelle normer og idealer for begge foreldres ansvar og deltakelse – og samarbeid – etter en separasjon er endret. Det intakte ekteskapet beskytter særlig menn mot offentlig innblanding og faglig vurdering av hvordan han praktiserer sitt farskap. Etter separasjonen blir dette annerledes. Begges foreldreskap kan komme under lupen. De må inngå en forpliktende avtale og bli enige. Mange fedre følger opp og får det til. Men variasjonen mellom menn som fedre er stor, både mens de lever i parforhold og etterpå. Det kulturelle idealet om menns involvering ligger et stykke foran praksis.

Det andre er at menns følsomme innlevelse og kontinuerlige forpliktelse overfor sine egne barn kan inngå som en komponent i moderne maskulinitet (Bekkengen, 2002; Hagström, 1999). Det

er blitt mulig, og modig, å be om mer tid med familien. Porten er åpen inn til en ny erfaringsverden for menn. Siden forestillinger om hva maskulinitet er, hører til de kulturelle dypstrukturer, er det grunn til å betrakte denne utvidelsen som en form for psykologisk overskridelse.

Et nærliggende spørsmål når en skal følge menns inntreden på en sosial arena der kvinner har vært i majoritet, er om deres deltakelse vil komme til å endre selve foreldreomsorgens karakter og forestillingene om hvordan barn er og hva de trenger. I så fall vil dette kunne regnes som avslutningen av tredje akt. Her kan det være interessant med litt informert gjetting. Den form for maskulinitet som koples til moderne omsorgsfullt farskap, tyder ikke på at et stykke mannlig natur er brakt inn i barnekammeret. Snarere er det rammene for hva som kan være maskulint som er utvidet. Ikke minst gjelder dette de tilhørende forestillinger om hva som kan kontaminere maskuliniteten. Her har psykologien nå et svar som støtter fedrenes bevegelse: Psykologisk gjennomgang av hva som knytter fedre til deres spedbarn viser til artsspesifikke forutsetninger for kommunikasjon og følelsemessig gjensidighet hos både barn og voksne – av begge kjønn (Madsen, Lind & Munch, 2002). Fedre kan, og det følger av den natur de deler med kvinner. Det inngår i maskuliniteten fordi det er naturlig.

Studier av menn som fedre gir også plass til noen særlige kjennetegn. De er gode til å leke med ungene sine, og de prises for dette. Den lekende faren ble etablert i empiriske undersøkelser fra 1970- og 1980-tallet (Lamb, 1997; Pleck, 1997; Sommer, 1984). Noen andre forestillinger om faren har tapt terreng. Det gjelder særlig forestillinger om at maskulinitet er koplet til dominans, slik at far skal ha den ledende posisjon i familien. De er ikke blitt ugyldige, men de er blitt tvilsomme (Haavind, 1985, 2000). Det samme gjelder for ideen om at faren er familiens «utenriksminister», den som har kontakt med den ytre verden og fungerer som bindeledd til rasjonalitet og realitet også for mor og barn. Splittelsen mellom det maskuline og det feminine er blitt mer tvetydig. Det er ikke lenger noen grunnleggende forutsetning i psykologiske eller i sosiologiske modeller for familieliv at det er komplementaritet i forholdet mellom menn og kvinner i par. Det har vokset fram en egen psykologisk litteratur om relasjonen mellom barn og fedre (Cabrera, Tamis-Lamomda, Bradley, Hoffart & Lamb, 2000; Marsiglio, Amato, Day & Lamb, 2000).

Den nye faren må gjøre seg fortjent til sin posisjon som far. Barnets tilknytning til ham er det avgjørende «bevis» for at han er der han skal være. Han må i noen tilfelle konkurrere med mor, langs de samme dimensjonene for hvordan man er en god omsorgsperson for barn. Han kan ikke vise til at makt gir rett, og heller ikke til ressurser som ikke er av psykologisk karakter. Endringene i hvordan maskulinitet kan komme til uttrykk, foregår parallelt til fremveksten av ulike former for maskulinitet

(Connell, 1995). Den nye faren var først et middelklassefenomen. I dag finnes ikke tydelige tegn på at arbeiderklassemenn er mindre involvert i praktiske gjøremål i dagliglivet med ungene sine. Farskapsposisjonen kommer som et tillegg til flere andre ulike maskulinitetsuttrykk.

Siden den kulturelle idealiseringen av den følsomme faren innebærer en ny målestokk for farskap, kommer også brudd tydeligere frem. Overgrep og mishandling fra fedre og ektemenn blir tydeligere avslørt og negativt sanksjonert. Det vil likevel være feil å fremstille denne kritikken av illegitim maktbruk som en generell motvilje mot menn i omsorg. Hovedtendensen er massiv støtte til menns deltakelse. Debattene oppstår rundt konkrete vurderinger av hva som er målestokken for omsorgskvalitet når menn er utøvere, og hvilke menn som er kvalifisert og kan påberope seg tillit. I disse debattene vil det også forekomme påstander om at menn i sin alminnelighet blir «demonisert», og at noen kvinner bekjemper menns deltakelse og engasjement for å holde på sine egne maktposisjoner. Slike påstander er et tegn på at ulike – og skiftende – standarder for å vurdere menns og kvinners foreldreskap er i omløp.

Fedrene er på vei inn med både følsomhet og kyndighet

Menns deltakelse endrer debattklimaet om fordeling av omsorg. Samtidig blir ikke oppfatninger om hva god omsorg er og kan være, like tydelig utfordret. Som kvinnearbeid var omsorg på mange måter usynlig. Det er heller ikke lett å se om forsterkede viljeserklæringer fra menns side også innebærer utvidet innsats og tydeligere forpliktelse overfor omsorgens sykliske og repeterende karakter. Formelen ser ut til å være at mor organiserer og tar ansvar, mens far deltar. Menn som gruppe har for lengst passert stadiet der de «hjelper til». De opplever nok heller at de opparbeider seg «egne rettigheter» gjennom sine fortjenester. Selv om både menn og kvinner overveier hvordan omsorg for barn kan kombineres med andre aktiviteter i livet, har de ulike måter å ordne det på. De har også noe ulike vurderinger av hva som er godt nok for barnet og hva de ønsker for seg selv. Disse nyanseforskjellene viser seg på tallrike måter i de undersøkelser jeg har henvist til her. Et illustrerende eksempel kan være at hun i et foreldrepar har vært i tvil om hun ville gjenoppta sitt arbeid, fordi de innebærer at ungen hennes vil få så lange dager i barnehagen, mens han i det samme paret viser til at livet med barn ville bli bedre og mer avslappet dersom barnehagene kunne være åpne lengre utover ettermiddagen.

Nye former for farskap innebærer utvidete fellesskap mellom kvinner og menn i par, men dette gir ikke uten videre grunnlag for nye fellesskap mellom menn. Mellom kvinner er det mye fellesskap knyttet til at de er mødre til barn, og gjerne til barn på omtrent samme alder (Holter, Haavind & von

der Lippe, 1982). Først når omsorgens hvordan og hvorfor inngår i utvekslinger med andre menn, er omsorgen gjennomgripende maskulinisert. Observasjoner av menn som ferdes alene ute på offentlige steder med ganske små barn, er en meningsutvidelse i hva farskap kan inneholde. Men det er klart for siste scene i tredje akt først når involvert farskap er blitt et budskap fra menn til andre menn. Foreløpig kommer det fra en liten gruppe selvutpekte menn, men det er klart rettet til alle menn. For at menn skal være fedre sammen med andre menn, ser det ut til at sport er limet. Menn sammen kan følge opp og støtte sine barns idrettsaktiviteter. Det nye er at dette også omfatter døtrene. Hvor hadde for eksempel jenteog kvinnefotballen vært uten iherdig farskapsbasert innsats fra sønneløse fedre?

Jo mer involvert menn er, desto tydeligere blir det at deres erfaringer og deres fremgangsmåter er som mødres (Andersen, 2003). Det er når far gjør en mer avgrenset jobb på siden av den kontinuitet og oversikt som mors omsorg står for, at han kommer ut med egne kjennetegn som mann. Det moderne morskap behøver ikke å ha mer engasjement og innlevelse enn det tilhørende farskapet. Fedrene er på vei inn med både følsomhet og kyndighet. Men de binder seg altså ikke så sterkt til omsorgen som mødrene gjør. Mødrene sitter igjen med planlegging og organisering, og dermed også det ansvaret og den dårlige samvittigheten som kan følge med. Det usynlige ved barneomsorg er ikke det følelsesmessige engasjementet eller de enkelte operasjonene, men den sammenhengende organisering som drives av disse følelsene, og som også vedlikeholder dem. Hver liten enkeltoperasjon henger sammen og er rettet mot å få det til å gli, til å involvere barnet som deltaker og til å gi utviklingsmessig retning (Haavind, 1987). Menn som driver omsorgen på denne måten, blir derfor like usynlige som kvinner.

Psykologene ser positivt på at menn som selv vil, kan være like ømskinnede og kjærlige fedre. Men de forlanger ikke at menn skal være slik, og heller ingen bevis for at de følger opp i praksis og at deres gode intensjoner når frem til barna. Kravspesifikasjonen til den gode omsorgsperson kommer i kjønnsnøytral innpakning, men rettes til kvinner som mødre. Her er den psykologiske formelen for hva barn trenger slik at mødre *må innfri*, mens fedre *kan gjøre* det. Det er kommet en anselig mengde psykologisk litteratur om fedre. Men det er litteratur som handler mer om fedrene enn om barna (Cabrera et al., 2000; Marsiglio et al., 2000; Palkowitz, 2002). Her er den danske psykologen Dion Sommer et unntak (Sommer, 1999).

Fedres forhold til barn er blitt et særlig emne, og det er vanligvis ikke en del av utviklingspsykologien (Madsen, Lind & Munck, 2002). Hovedmengden av psykologiske undersøkelser av barneomsorg og barns utvikling koples ikke til foreldre som personer. I stedet

presenteres resultatene som «faktorer» som virker på barn. Disse faktorene kan være kjønnsnøytrale, samtidig som de er basert på empiriske studier av mødre, og blir fanget opp som anbefalinger av mødre. Den psykologiske posisjonen er ikke lenger at felles tokjønnnet foreldreskap bør motarbeides. Men hovedtendensen i psykologisk forskning er en form for kjønnsnøytralitet som innebære at spørsmålet rutinemessig kan unngås.

Hanne Haavind
 Psykologisk institutt
 Universitetet i Oslo
 Pb 1094 Blindern, 0317 Oslo
 Tlf 22 84 52 24
 E-post hanne.haavind@psykologi.uio.no

Referanser

- Andenæs, A. (1989a). Identitet og sosial endring I. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 26, 603–605.
- Andenæs, A. (1989b). Identitet og sosial endring II. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 26, 683–695.
- Andenæs, A. (1992). Kjærlig oppvask. I A. Andenæs et al., *Epler fra vår egen hage* (ss. 105–126). (Senter for kvinneforsknings skriftserie nr. 4). Trondheim: Norges teknisk naturvitenskapelige universitet (NTNU).
- Andenæs, A., & Haavind, H. (2000). *Care and the responsibilities for children – creating the life of women creating themselves*. Upublisert manus. Psykologisk institutt, Universitetet i Oslo.
- Andersen, A. (2003). *Menn skaper rom for foreldreskap og familie. Farskapets betingelser i en heteronormativ kultur*. Doktoravhandling. Institutt for sosiologi og statsvitenskap. Norges teknisk naturvitenskapelige universitet (NTNU).
- Andersson, B.-E. (2003). Child care and its impact on children 0–2 years of age. Commenting Belsky, Howes and Owens. *Encyclopedia for early childhood development*. Centre of Excellence

- for Early Childhood Development. <http://www.child-encyclopedia.com/documents/AnderssonANGxp.pdf>
- Bekkengen, L. (2002). *Man får välja – om föräldraskap och föräldradedighet i arbetsliv och familjeliv*. Malmö: Liber.
- Blikstad, E. (1990). *Når menn blir fedre: et knallhardt forsvar for myke verdier*. Oslo. Pax.
- Brandth, B., & Kvande, E. (1998). Masculinity and child care: The reconstruction of fathering. *The Sociological Review*, 46, 293–313.
- Brandth, B., & Kvande, E. (2003). *Fleksible fedre. Maskulinitet, arbeid, velferdsstat*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Brandth, B., & Øverli, B. (1998). *Omsorgspermisjon med «kjærlig tvang». En kartlegging av fedrekvoten (Allforskrapport)*. Trondheim: Allforsk, Norges teknisk naturvitenskapelige universitet (NTNU).
- Bråten, S. (1998). (Ed.). *Intersubjective communication and emotion in early ontogeny. Studies in emotion and social interaction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Buer, T., & Vik, M. (1994). *Far i forsvar: En kvalitativ undersøkelse om fedre til funksjonshemmede barn*. Hovedoppgave. Psykologisk institutt, Universitetet i Oslo.
- Cabrera, N. J., Tamis-Lamomda, C. S., Bradley, R. H., Hoffart, S., & Lamb, M. E. (2000). Fatherhood in the twenty-first century. *Child Development*, 71, 127–136.
- Connell, R. W. (1995). *Masculinities*. Berkeley: University of California Press.
- Duve, A. M. (1972). *Det første leveårets psykologi: Det psykiske svangerskap*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Ellingsæter, A. L. (2001). Tidsregimer under omforming. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 42, 347–372.
- Elvin-Nowak, Y. (2001). *I sällskap med skulden: om den moderna mammans vardag*. Stockholm: Bonnier.
- Elvin-Nowak, Y., & Thomsson, H. (2001). Motherhood as idea and practice: A discursive understanding of employed mothers in Sweden, *Gender and Society*, 15, 407–428.
- Engan, E. T., & Kvande, E. (2005). *Kontantstøtten og arbeidslivets fedre*. I B. Brandth, B. Bugum & E. T. Kvande (red.), *Valgfrihetens tid. Omsorgspolitik for barn møter det fleksible arbeidslivet* (ss. 124–136). Oslo: Gyldendal Akademisk.

- Eriksson, M. (2003). *I skuggan av pappa. Familjerätten och hanteringen av fäders våld*. Stehag, Sverige: Gondolin.
- Frønes, I. (2005). *Annerledeslandet*. Oslo: Gyldendal.
- Gillis, J. R. (1996). *A world of their own making: Myth, ritual, and the quest for family values*. New York: Basic Books.
- Grønseth, E. (1975). *Også mannen på deltid i yrkeslivet: en foreløpig rapport fra undersøkelsen om familier med ektefelledelt arbeidstid* (Arbeidsnotater, nr. 17) Institutt for sosiologi, Universitetet i Oslo.
- Gulbrandsen, L. M. (1998). *I barns dagligliv. En kulturpsykologisk studie av jenter og gutters utvikling*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gulbrandsen, L. M. (2000). Likestilling? Utvikling, omsorg og forsørgelse i familier med et funksjonshemmet barn. I T. I. Romøren (red.), *Usynlighetskappen: levekår for funksjonshemmede* (ss. 125–150). Oslo: Akribe.
- Hagström, C. (1999). *Man blir pappa. Föräldraskap och maskulinitet i förändring*. Stockholm: Nordic Academic Press.
- Hansen, B., & Trana, H. (1994). Det verdige moderskap i etterkrigstiden. En sosialpsykologisk studie av forbindelseslinjene mellom kulturelle endringer og kvinnelig identitet. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 31, 797–817.
- Haraldsen, G., & Kitterød, H. (1992). *Døgnet rundt. Tidsbruk og tidsorganisering 1970–1990* (SØS 76). Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Hochschild, A. (1989). *The second shift*. New York: Avon.
- Hochschild, A. (1997). *Time bind. When work becomes home and home becomes work*. New York: Metropolitan Books.
- Hoffman, L. W., & Nye, F. I. (1978). *Working mothers: An evaluative review of the consequences for wife, husband, and child*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Holter, Ø. G. (1989). *Menn*. Oslo: Aschehoug.
- Holter, Ø. G. (1990). *Arbeidsdelingen mellom kvinner og menn i arbeid og familie*. Oslo: Friundervisningens forlag.
- Holter, Ø. G., & Aarseth, H. (1993). *Menns livssammenheng*. Oslo: ad Notam Gyldendal.
- Hvistendahl, M. (1994). Menn som medforeldre. En kvalitativ intervjuundersøkelse av småbarnsfedre. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 31, 784–797.

- Haavind, H. (1973). Myten om den gode mor. I H. Haavind et al. (red.), *Myten om den gode mor* (ss. 35–99). Oslo: Pax.
- Haavind, H. (1984a). Psykologiens mor i Norge (om Åse Gruda Skard). I S. Gullestad & A. von der Lippe (red.), *Kvinner i psykologien. Portretter av ni pionerer* (ss. 181–202). Oslo: Universitetsforlaget.
- Haavind, H. (1984b). Fordeling av omsorgsfunksjoner i småbarnsfamilier. I I. Rudie (red.), *Myk start – hard landing* (ss. 161–191). Oslo: Universitetsforlaget.
- Haavind, H. (1985). Föreändringar i förhållandet mellan kvinnor och män. *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, 6 (3), 17–28.
- Haavind, H. (1987). *Liten og stor. Mødres omsorg og barns utviklingsmuligheter*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Haavind, H. (1994). Hva drev husmødrene på med? Mann og barn for alle penga. I I. Frønes & A. Hompland (red.), *Den nye barne- og familieboka* (ss. 58–66). Oslo: Universitetsforlaget.
- Haavind, H. (2000). Analytiske retningslinjer ved empiriske studier av kjønnede betydninger. I H. Haavind (red.), *Kjønn og fortolkende metode: Metodiske muligheter i kvalitativ forskning* (ss. 7–60). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Haavind, H. (2002). *Kreve likhet eller anerkjenne forskjeller? Kvinners strategiske posisjoneringer i dagliglivet*. I G. Karstensen (red.), *Subjekt, politik och könskonstruktion: Det jämställda Norden som fram tidsverkstad*. Rapport från en nordisk forskningskonferens. NIKKSmåskrifter, nr. 8). Oslo: Nordisk institutt for kvinne og kjønnsforskning. Hentet 22.11.2005 fra <http://www.nikk.uio.no/publikasjoner/andre/smaaskrifter/>
- Holter, H., Haavind, H., & von der Lippe, A. (1982). Venninner. I H. Holter (red.), *Kvinner i fellesskap* (ss. 274–310). Oslo: Universitetsforlaget.
- Johansen, A. (2001). *All verdens tid*. Oslo: Spartacus.
- Juul, J. (2005, 4. november). Livet i familien: Den travle mor og hustru. *Aftenposten, Amagasinet*, s. 56–57.
- Kvande, E. (1994). 6-timers kvinnen og 60-timers mannen. I B. Fougner & M. Larsen- Asp (red.), *Norden – kvinners paradiset?* (ss. 56–64). Nordisk ministerråd, København: Nord.
- Lamb, M. E. (1997). *The role of the father in child development*. New York: John Wiley.

- Lauritzen, T. (2005) «Kontantstøtteelskere» og «Kontantstøtتهatere». I B. Brandth, B. Bugum & E. Kvande (red.), *Valgfrihetens tid. Omsorgspolitik for barn møter det fleksible arbeidslivet* (ss. 111–123). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Leira, A. (1992). *Welfare states and working mothers: The Scandinavian experience*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Leira, A. (1996). *Parents, children and the state: Family obligations in Norway*. Rapport fra Institutt for samfunnsforskning, Oslo.
- Leira, A. (2000). Combining work and family life: Nordic policy reforms in the 1990s. I T. P. Boje & A. Leira (Eds.), *Gender, welfare, state and the market. Towards a new division of labor* (ss. 157–174). London: Routledge.
- Løkke, P.-A. (2000). *Farsrevolusjonen. Fedre og maskulinitet i en ny tid*. Oslo: Pax.
- Madsen, S. Aa., Lind, D., & Munck, H. (2002). *Fædres tilknytning til spædbørn*. København: Hans Reitzel.
- Mannifest: Førebels statusrapport frå mannsrolleutvalet* (1988). Oslo: Forbrukerog administrasjonsdepartementet.
- Marsiglio, W., Amato, P., Day, Randal D., & Lamb, M. E. (2000). Scholarship on fatherhood in the 1990s and beyond. *Journal of Marriage and the Family*, 62, 1173–1191.
- Moxnes, K., & Winge, A. (2000). *Foreldresamarbeid etter skilsmisse*. Trondheim: Allforsk.
- Moxnes, K. (2003). *Skånsomme skilsmisser: med barnet i fokus*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Norges offentlige utredninger (1995). *Pappa kom hjem. Utredning fra utvalg oppnevnt av Barne- og familiedepartementet* (NOU 1995: 27). Oslo: Statens forvaltningstjeneste, Seksjon Statens trykning.
- Palkowitz, R. (2002). *Involved fathering and men's adult development: Provisional balances*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Pleck, J. K. (1997). Paternal involvement: levels, sources, and consequences. I M. E. Lamb (Ed.), *The role of the father in child development* (ss. 66–103, 325–332). New York: John Wiley.
- Raundalen, M. (2005). Åse Gruda Skard og kampen mot hardheten i barneoppdragelsen. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 42, 1092–1100.
- Rønbeck, K. (2004). Fra konflikt til forsoning – barnefordeling i et rettsbasert forsøksprosjekt. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 41, 275–281.

- Skard, Å. G. (1974). Kvinnesak tredje akt. I K. Skjøsberg (red.), *Mannsammenheng midt i mot. Norsk kvinnesaksdebatt gjennom tre mannsaldre* (ss. 168–184). Oslo: Gyldendal.
- Skjøsberg, K. (1974). (Red.). *Mannsammenheng midt i mot. Norsk kvinnesaksdebatt gjennom tre mannsaldre* (ss. 168–184). Oslo: Gyldendal.
- Sommer, D. (1984). *Når far er hjemme. Om faderrolle, fædre og spædbørn*. København: Dansk psykologisk forlag.
- Sommer, D. (1999). *Barndomspsykologi. Udvikling i en forandret verden*. København: Hans Reitzel.
- Stalsberg, L. (2005, 20. november). Den radikale Bjørk/Ønsker mer tid med barnet. *Klassekampen*, s. 2/6 - 7.
- Stern, D. N. (1985). *The interpersonal world of the infant: A view from psychoanalysis and developmental psychology*. New York: Basic Books.
- Stern, D. N. (1995). *The motherhood constellation: A unified view of parent-infant psychotherapy*. New York: Basic Books.
- St.meld. nr. 4 (1988–1989). *Langtidsprogrammet 1990–1993*. Finans- og tolldepartementet.
- Thuen, F. (2005, 8. oktober). Fare: Foreldrefelle! *Dagbladet*, s. 46. (Kronikk)
- Tidsbrukundersøkelsen (2000). Klare kjønnsroller for småbarnsforeldrene. Hentet 22.11.2005 fra http://www.ssb.no/magasinet/slik_lever_vi/art-2002-05-21-01.html
- Viala, E. S. (2006). *Fra par til førstegangsførelse. En undersøkelse af familieliv i utvikling*. PhD-avhandling, Institutt for psykologi, Roskilde Universitetscenter.